

Sas 26, 1965 vol 2

vu O. von Essena v Hamburku.⁹⁾ M. Grützmacher předváděl zapisovač melodie sestrojeny ve Spolkovém fyzikálně technické ústavu v Brunšviku. V diskusním příspěvku informoval při té příležitosti P. Janota o zapisovači melodie své vlastní koncepce a konstrukce; o přístroj byl projevem velký zájem.

Všechny referáty i diskusní příspěvky budou otištěny ve sjezdovém sborníku. K seznámení s obsahem referátů na plenárních zasedáních velmi pomohlo, že bylo možno získat stránkové obrazy přednášek již před zahájením kongresu. K podobnějšímu hodnocení vlastní náplně přednášek bude ovšem možno přistoupit až po vydání celého kongresového sborníku.

V závěru jednání kongresu přijala státní rada pro organizaci mezinárodních fonetických kongresů nabídku, aby šestý mezinárodní fonetický kongres byl uspořádán v r. 1967 v Praze. Předsedou kongresu byl proto zvolen prof. B. Hála. Tento úkol si vyžádá velkého organizačního úsilí všech československých fonetiků a lingvistů.

Máme li nakonec zhodnotit výsledky sjezdu, musíme především konstatovat, že pouhé tři roky, které uplynuly od sjezdu minulého, se ukázaly, podle našeho soudu, jako doba poněkud krátká na to, aby nový sjezd přinesl ve větší míře nové a cenné výsledky a pokroky.

Vedle přednášek a referátů, které nejsporně přinášely nové výsledky a myšlenky, byla — jako bohužel a větší kongresů — řada referátů, které neobohatily sjezd ničím podstatně novým, ba objevily se i referáty zjišťující věci, již známe, nebo výklady teoreticko-metodologicky nedostatečně fundované. Bude proto potřeba při přípravě příštího kongresu v Praze velmi pečlivě uvážít výběr referátů a

jejich zařazení do sekcí. Za hlavní klad práce považujeme dobré ovzduší spolupráce mezi vědci mnohdy dost odlišného zaměření a to, že pojmání všech úseků bádání o jazyce jako celku, integrovaného strukturálním pojetím jazyka a jazykové vědy, proniká stále více a prohlubuje vědeckou spolupráci právě v pomazaných oblastech, jakou je i fonetika. Ostané nová orientace lingvistiky směrem k matematice, kybernetice a k technice staví vztah mezi fonologií a fonetikou do nového světa a řeší nové některé starší nevyjasněné otázky a spory.

Jana Ondříčková - František Daneš

KOLOKVIVUM A KONGRES V JERUZALÉMĚ

Tradice mezinárodních kongresů pro logiku, metodologii a filosofii vědy, potaženo daných pod záštitou Mezinárodní unie dějin a filosofie vědy, popř. i některé národní vědecké instituce, byla založena r. 1960, kdy se konal první takový kongres na Stanfordské univerzitě v USA.¹⁾ Ten probíhal v jedenácti sekcích: I. matematická logika, II. základy matematických teorií, III. filosofie logiky a matematiky, IV. obecné otázky metodologie a filosofie vědy, V. základy pravděpodobnosti a indukce, VI. metodologie a filosofie fyzikálních věd, VII. metodologie a filosofie biologických a psychologických věd, VIII. metodologie a filosofie společenských věd, IX. metodologie a filosofie lingvistiky,²⁾

X. metodologie a filosofie historických věd a XI. dějiny logiky, metodologie a filosofie vědy.

Druhý kongres se konal od 26. srpna do 2. září 1964 na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě pod záštitou jmenované mezinárodní organizace a Izraelské akademie exaktních a humanitních věd. Sekcí bylo tentokrát jen osm. Prvních šest bylo totemných sekcemi kongresu prvního, sekce VII. byla nazvána metodologie a filosofie věd o životě a sekce VIII. odpovídala staré sekci XI. Na místo staré sekce IX. bylo před kongres předasláno mezinárodní kolokvium o algebrické lingvistice a teorii automatů [24.—25. srpna]. Na kolokviu bylo věnováno po jednom plnění algebrické lingvistiky, teorii automatů, programovacím jazykům a obecné diskusí. V každé sekci byl přednesen přehledný referát a tři až čtyři speciálnější příspěvky. V sekci algebrické lingvistiky měl úvodní referát N. Chomského. Probral významnější výsledky ve zkoumání různých typů generativních grammatik a abstraktních automatů, načrtl nové prvky v teorii transformační grammatiky a zdůraznil význam formálního studia jazyka pro exaktní zkoumání psychologie

hlediska generativní sílu kontextových a nekontextových grammatik. H. S. Ch. n. e. l. l. e (z NSR) probral vztah struktury grammatik a struktury automatů z hlediska nadřazeného pojmu efektivního procesu. V závěrečném slově k první sekci vyjádřil Y. Bar-Hillel (z Izraele) — který byl předsedou organizačního výboru kongresu — svůj skepticismus nejen, co se týče možnosti formálního studia sémantiky přirozených jazyků, ale i úplného formálního studia jejich gramatiky, a zdůraznil, že rozpor mezi formálním a psychologickým přístupem ke studiu jazyka je dnes definitivně překonán.

Lingvistiky se bezprostředně týkalo kongresové sdělení W. Haase (z Anglie) Proč není lingvistika fyzikální vědou?, R. Suszka (z Polska) a formalizaci bezvázaných proměnných a přirozených jazyků a sdělení D. Davidsona (z USA) o teorii významu a naučitelných (learnable) jazycích. Z československých účastníků přednesl L. Tondl sdělení o sémantických a pragmatických aspektech explanacního modelu a do materiálu kongresu bylo pojata resumé sdělení J. Zemanova o zákonech gnoseologické transformace [obojí v sekci IV, 5].

Kongresu se zúčastnilo asi 220 pracovníků z 24 zemí (z toho asi 80 z USA, asi 40 z Izraele, SSSR bohužel zastoupen nebyl). Organizace kongresu byla vzorná.

Mimo rámec kongresu se konalo předsemináři S. Körnera (z Anglie) improvizované s y m p o z i u m o „smysluplné“ (meaningful) lingvistiky. F. Kiefer (z Maďarska) stručně informoval o knize Strukturální sémantika, společně s díle jeho a S. Abrahamova (srov. zde s. 96). M. Mastermanová (z Anglie) o zkoumání slovní zásoby analýzou s pomocí jistých elementárních sémantických rysů a S. Gorn (z USA) pokračoval ve svých výkladech z třetí sekce kolokvia

1) *Logic, Methodology and Philosophy of Science*, Proceedings of the 1960 International Congress, ed. by E. Nagel, P. Suppes, A. Tarski, Stanford, California 1962, 661 s. Výbor z těchto akt vyjde v ruském překladu pod názvem *Математическая логика и ее применение* (nakl. Mir 1965).
2) *Hodnová přednáška N. Chomského o Explanatory models in linguistics a symposium o modelech v lingvistice: Bar-Hillel, Some recent results in theoretical linguistics*, Yuen Ren Chao, *Models in linguistics and models in general*, F. W. Householder, *Lists in grammar* a F. J. Whitfield, *Criteria for a model of language*, vše otištěno v aktech kongresu (viz pozn. 1) na s. 528—583.

3) Srov. zprávu v příštím čísle SAS.
4) Srov. zde s. 94.

5) Vedle obou jmenovaných se kongresu účastnili ještě K. Cullik a autor této zprávy.

o sémiotických vztazích programovacích jazyků.⁶⁾ Přísti kongres bude v r. 1968 v Holand.

skú — Zmínky si zaslouží usíáená již struktura tého kongresu. V každé sekci je proslavená hodinová přednáška, a některých sekcích popř. ještě až pět přednášek pñlhdinových. Součásti každé sekce je dále symposium věnované některé závažné otázce z tematicky sekce (2 a pñlhdiny, kolem čtyř referentů). Kromě toho je v sekci přednesena řada krátkých sdělení (každému je i s diskusí přiděleno 20 minut). Časové rozvržení přímo nesleduje posloupnost sekcí, ale nekonaí se nikdy více než dvě zasedání současně.

Pavel Novák

MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O ALGEBRAICKÉ LINGVISTICE A STROJOVÉM PŘEKLADE V PRAZE

Po kongresu o metodologii věd v jenu zalém, jehož součástí bylo kolokvium o algebraické lingvistice, a symposiu Zelenchen und System der Sprache II v Magdeburku,¹⁾ kde problémy algebraické lingvistiky byly rovněž hlavním bodem programu, konalo se ve dnech 17.—22. září v Praze mezinárodní kolokvium o algebraické lingvistice a strojovém překladu. Bylo to třetí v řadě každoročních setkání pracovníků v tomto oboru ve střední Evropě, která jsou jednou z mála příležitostí k mezinárodní výměně zkušeností (Tihany 1962, Bukurešť 1963,²⁾ v r. 1965 má se uskutečnit v Budapešti).

Na organizaci pražského kolokvia se podílela pracoviště jak univerzity (Centrum numerické matematiky MF, oddělení algebraické lingvistiky FF), tak akademická (Jednota čs. matematiků a fyziků, Ústav pro jazyk český, Ústav jazyků a literatury, Matematický ústav) a organizačního výboru a zasedání byl Karol Čulík z Matematického ústavu ČSAV. Jednání probíhalo bez sekcí a většinou bez tematického členění na jednotlivé přídavy. Silná zahraniční účast se projevila především ve složení programu kolokvia — z patnácti přednesených referátů byly jen čtyři domácí. Mezi zahraničními účastníky (celkem 37 odborníků) byli zástupci pracovníci z 12 zemí (z Austrálie, Francie, Jugoslávie, Madarska, Norska, NDR, NSR, Polska, SSSR, Švédska, USA, Vietnamu). Sovětská delegace počtem ani složením neodpovídala významu, který má v SSSR algebraická lingvistika. Různou účastnicí se nedostavili, ačkoli referáty ohlásili. Přednesené referáty budou postupně publikovány v československém časopise Kybernetika, jehož I. číslo vyšlo v lednu 1965.

Největší počet referátů byl věnován jednotlivým otázkám teorie gramatiky. Po zahájení zasedání 18. září byl přednesen jako první referát E. S. Kilmey (z MIT) *Current Developments in Generative Grammar*. Po úvodním vysvětlení některých základních pojmů aparátu transformační gramatiky se referent zaměřil především na nejnovější změny v koncepci transformační gramatiky, které přinesl Chomského referát na symposiu v Magdeburku.³⁾ Jde hlavně o účelnější zachycení sémantické a morfoloické struktury neeterminálních symbolů a o zavedení sebezapouštění (self-embedding) do frázové části (ve frázové části se generuje již celé souvětí). Referent tu navrhl jisté úpravy tím, že zavedl určité pořadí pravidel. Toto pořadí prezentoval na příkladech, ale bohužel nepodal jeho obecnější charakteristiku.

Dalším referátem z teorie gramatiky byl referát *Analysis by Synthesis in the Light of Recent Developments in the Theory of Grammar* G. H. Mathewse (z MIT); autor pokračoval v rozvíjení teorie analýzy syntézou v souvislosti s novou podobou Chomského generativního systému. Centrálním pojmem jeho referátu, jako již v předchozích pracích,⁴⁾ byl pojem specifikační (specifier), tj. posloupnosti vektorů, jejichž uspořádání odpovídá vztahu jednémy konstrukci ve větě. Vektory vznikají při aplikaci pravidel určitým způsobem uspořádaných (resp. jejich pravidel). V tomto uspořádání zavádí M. na určitém místě pravidlo pro generování vedlejších vět. Gramatiku s uvedeným uspořádáním pravidel nazval cyklickou sekvencí gramatikou. Uvedl také některá transformační pravidla aplikovatelná na jederní konstrukce vytvořené zmíněným způsobem.

Dodatečně byl do programu kolokvia zařazen krátký referát J. R. Rosse (z pensylvánské univerzity), v kterém autor na základě Harrisovy práce String Analysis⁵⁾ vyložil zásady řetězové analýzy. Uvedl konkrétní příklady rozboru podle tohoto postupu a srovnával je s transformačním rozбором vět.

V referátu o několikastrupěném generativním systému (*Ein mehrstufiges generatives System*) P. Sgalla úvodem formuloval především hlavní požadavek — nutnost komplexního zkoumání gramatiky a sémantiky.⁶⁾ Pak navázal na svůj referát z konference v Magdeburku, kde předložil především formální generativního systému o několika rovinách. V druhé části

referátu vyložil formální charakteristiky aparátu uživatelského pojmu z teorie grafů; v třetí části pak uvedl některé speciální údaje o formálním systému, zvláště pak o použití jednoduchého kalkulu s Lukaszewiczovou notací a o použití Eveyrových zásobníků. Na závěr upozornil na uplatnění tohoto systému v lingvistickém výzkumu, zvláště při strojovém překladu. Madarský lingvista F. Papp (z univerzity v Debrecínu) přednesl referát o hloubce vět v madarském (*Über die Satztiefe im Ungarischen*). Na přímé aplikaci známé hypotézy Yngveho ukázal numerické charakteristiky hloubky vět v madarském a porovnání s ide. jazyky se zřejmým záměrem podat jisté typologické charakteristiky obou jazykových systémů. — K Pappovu referátu se rozvinula živá diskuse, v ní zejména A. V. Isačenko upozornil na potřebu rozlišovat hloubku transformační vedle lineární. S kritikou Pappova referátu a zároveň Yngveho hypotézy vystoupil D. Varga a v obsáhlejší diskusním příspěvku uvedl příklady z maďarštiny, u nichž hloubka vět nelze měřit.

B. Vaquois (z Grenobleu) referoval o vztahu modelů jazyka a strojového překladu (*Application des grammes formelles aux modèles linguistiques en traduction automatique*). Stanovil nejprve požadavek metafyzika a převodního jazyka jako ideální podmínky pro strojový překlad (ovšem bez bližší specifikace). V další části referátu se pak zaměřil na formulování modelu morfoloického a syntaktického. Chápe jej jako automat s konečným počtem stavů a příklad k tomu účelu sestavený porovnal s některými jinými koncepcemi (Meltrnk, Berkeley, CETA). Syntaktický model popsal pomocí nekontextové gramatiky, přičemž zavedl některá zjednodušená pravidla s využitím klasifikace morfoloické a syntaktické. Obou uvedených modelů užívá referent při sestavování programu strojového překladu, především z ruštiny. Sémantická rovina nebyla v jeho referátu zachycena.

Referát matematika J. Kunzeho (z Berlína) *Zur syntaktischen Synthese*

¹⁾ Srov. 92n. a v přístim čísle.

²⁾ Srov. P. Sgalla, *Madarské kolokvium o základech matematiky, o matematických strojích a jejich uplatnění*, SAS 24, 1963, 83n. — M. Ludvíková, *Seminár matematiké lingvistiky v Bukurešti*, SAS 25, 1964, 239—241.

³⁾ Srov. N. Chomský, *Categories and Relations in Syntactic Theory*, Mimeo MIT, 1964 a též o symposiu v přístim čísle.

⁴⁾ Srov. G. H. Mathews, *Analysis by Synthesis of Sentences of Natural Languages*, Proceedings of the 1961 International Conference on Machine Translation of Languages and Applied Language Analysis, National Physical Laboratory, London 1962, 531—542.

⁵⁾ Srov. S. Zellig Harris, *String Analysis, Papers on Formal Linguistics 1*, Mouton & Co., s Gravenhage 1962.

⁶⁾ Srov. P. Sgalla, *Zur Frage der Ebenen im Sprachsystem*, TLP 1, Praha 1964, 95—106.